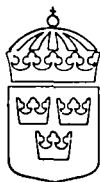

Regeringens proposition

1987/88:92

om ändring i brottsskadelagen (1978:413)

Prop.
1987/88:92

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 4 februari 1988.

På regeringens vägnar

Kjell-Olof Feldt

Anna-Greta Leijon

Propositionens huvudsakliga innehåll

Som ett led i strävandena att förbättra brottsoffrens situation föreslås i propositionen att brottsskadelagen ändras så att möjligheterna att få ersättning av statsmedel för skada till följd av brott förbättras i olika avseenden.

Enligt ett förslag skall brottsskadeersättning kunna utgå för lidande som någon har tillfogats genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

Ett annat förslag innebär att möjligheterna att få brottsskadeersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada som inte har orsakats av vissa slags rymlingar utvidgas.

Enligt propositionen bör vidare reglerna om ersättning och belöning till den som ingriper för att avvärja brott förbättras och förenklas.

Slutligen föreslås att möjligheterna att få ersättning av allmänna medel för kostnader i ärenden hos brottsskadenämnden utvidgas.

Lagändringarna avses träda i kraft den 1 juli 1988.

Förslag till

Lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413)

Härigenom föreskrivs att 2, 4 och 15 §§ brottsskadelagen (1978:413) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Brottsskadeersättning utgår för personskada. Som personskada ersätts även skada på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadade bar på sig vid skadetillfället.

Bestämmelserna i denna lag om ersättning för personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

4 §

Brottsskadeersättning utgår för sakskada och ren förmögenhetsskada även i annat fall än som avses i 3 § i den mån den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller ersättningsbehovet annars, med hänsyn till hans ekonomiska villkor och omständigheterna i övrigt, framstår som särskilt angeläget.

Brottsskadeersättning utgår för sakskada och ren förmögenhetsskada även i annat fall än som avses i 3 § i den mån den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller ersättningen annars framstår som särskilt angelägen.

15 §

Kostnad för biträde eller utredning i ärende om brottsskadeersättning kan ersättas av allmänna medel, om *synnerliga* skäl föreligger med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Kostnad för biträde eller utredning i ärende om brottsskadeersättning kan ersättas av allmänna medel, om *särskilda* skäl föreligger med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 21 januari 1988

Närvarande: statsråden Sigurdsen, ordförande, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Göransson, Gradin, Dahl, Holmberg, Hellström, Johansson, Hulterström, Lindqvist, Lönnqvist och Thalén.

Föredragande: statsrådet Leijon

Lagrådsremiss om ändring i brottsskadelagen (1978:413)

1 Inledning

Den som tillfogas skada genom brott har sedan länge haft vissa möjligheter att få ersättning för skadan av allmänna medel. Före den 1 oktober 1978 lämnades sådan ersättning från särskilda anslag på justitiedepartementets och socialdepartementets huvudtitlar. Nämda dag trädde brottsskadelagen (1978:413) i kraft. Enligt denna lag prövas ansökningar om ersättning av statliga medel för brottsskador (brottsskadeersättning) av en särskild myndighet, brottsskadenämnden. Reglerna om brottsskadeersättningens omfattning anknyter till dem som gäller enligt skadeståndslagen (1972:207).

Brottsskadelagen kompletteras av föreskrifter i brottsskedeförordningen (1978:653) och förordningen (1978:655) med instruktion för brottsskadenämnden.

I juli 1985 uppdrog regeringen åt brottsförebyggande rådet att överväga olika åtgärder för att stödja och hjälpa dem som har drabbats av brott. Uppdraget redovisades i februari 1986 genom att en promemoria – Stöd och hjälp åt brottsoffer. En probleminventering (Kansli PM 1986:1) – gavs in till regeringen. En av de åtgärder som föreslogs i promemorian var att möjligheterna till ersättning enligt brottsskadelagen skulle förbättras.

Med anledning av detta förslag förordnade min företrädare, Sten Wickbom, i juni 1986 rikspolischefen Holger Romander att se över brottsskadelagen i syfte att förbättra möjligheterna för brottsoffer att få brottsskadeersättning. Sedan Romander hade utfört sitt uppdrag överlämnade han promemorian (Ds Ju 1987:1) Översyn av brottsskadelagen. I promemorian föreslås att brottsskadelagen och instruktionen för brottsskadenämnden ändras i vissa hänseenden.

Promemorian har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena har gjorts i justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 87–186).

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels promemorians författningsförslag som *bilaga 1*, dels en förteckning över remissinstanserna som *bilaga 2*.

2 Allmän motivering

2.1 Allmänna utgångspunkter

I årets budgetproposition har jag presenterat regeringens program för att förbättra situationen för dem som utsätts för brott (prop. 1987/88: 100 bil. 4 s. 34–39). Det är ett brett program med många olika beståndsdelar. Jag skall nu ta upp en av dessa, nämligen hur brottsskadelagens ersättnings-system skall kunna förbättras. Jag vill också förutskicka att jag senare i dag kommer att föreslå förbättringar i målsägandens rätt till juridiskt biträde.

Brottsskadelagens ersättningsystem bygger i huvudsak på den allmänna skadeståndsrättens regler. Vissa begränsningar gäller dock. En sådan begränsning är att brottsskadeersättning inte omfattar ersättning för lidande till följd av sådana integritetskränkningar som nämns i 1 kap. 3 § skadeståndslagen. En annan begränsning består i att sakskada och ren förmögenhetsskada som inte har orsakats av vissa rymlingar ersätts endast i särskilt ömmande fall.

De förslag som läggs fram i den i avsnitt 1 nämnda promemorian innebär att möjligheten till brottsskadeersättning utvidgas på vissa punkter. I promemorian behandlas vidare frågor om ersättning för kostnader i ärenden hos brottsskadenämnden, administrationen av brottsskadeanslaget och information angående möjligheten till brottsskadeersättning.

Dessa förslag har fått ett gynnsamt mottagande vid remissbehandlingen. Remissinstanserna har över lag tillstyrkt förslagen eller lämnat dem utan erinran, även om vissa instanser har anlagt kritiska synpunkter på de föreslagna reglernas närmare utformning.

Frågan om förbättrade ersättningsmöjligheter för brottsoffer har på senare tid också diskuterats i olika motioner till riksdagen (se JuU 1985/86:3 s. 19, 1985/86:27 s. 1, 1985/86:37 s. 4–7, 1986/87:22 s. 2–3 och 1987/88:14 s. 6–7).

Jag tar nu upp de lagstiftningsfrågor som har aktualiserats genom promemorian och de nämnda riksdagsmotionerna. Min avsikt är att senare för regeringen anmäla frågan om åtgärder beträffande brottsskadenämndens organisation m. m. Jag kan emellertid förutskicka att mina förslag i den delen kommer att ligga i linje med vad som har föreslagits i promemorian.

Flera remissinstanser har i sina yttranden diskuterat frågor av allmän skadeståndsrättslig natur, t. ex. ersättningsnivåerna vid olika skadetyper och frågan om förhållandet mellan 1 kap. 3 § och 5 kap. 1 § skadeståndslagen såvitt avser ersättning för lidande. Detta lagstiftningsärende är emellertid enligt min mening inte rätta tillfället att behandla sådana ämnen. Sedan länge förbereds en allmän översyn av reglerna om ersättning för idcell skada (se prop. 1986/87: 100 bil. 4 s. 11 samt prop. 1987/88: 100 bil. 4 s. 15 och 39; jfr LU 1986/87:3, rskr. 10). I samband med denna översyn blir det anledning att ta upp de skadeståndsrättsliga frågor som nu har nämnts.

En annan fråga som har visst samband med den allmänna skadeståndsrätten är vilka förmåner från annat håll som bör avräknas när brottsskadeersättning bestäms. Under remissbehandlingen har framhållits att avräkning inte bör ske för invaliditetskapital som utgår från en olycksfallsförsäk-

ring. Den frågan behandlades ingående vid brottsskadelagens tillkomst (se prop. 1977/78:126 s. 20 ff). Det finns inte anledning att i detta sammanhang ompröva det ställningstagande som gjordes då. Den allmänna frågan om samordning av skadestånd med andra förmåner utreds för närvarande av en nordisk arbetsgrupp (se prop. 1987/88:100 bil. 4 s. 15). När detta utredningsarbete är slutfört kan det bli aktuellt att återkomma till den motsvarande frågan när det gäller brottsskadeersättning.

Jag vill här beröra ytterligare ett ämne som har aktualiserats under remissbehandlingen och även diskuterats i en motion till riksdagen (mot. 1986/87:Ju 810), nämligen brottsskadelagens regler om självrisk. Det har föreslagits att dessa regler skulle avskaffas eller inskränkas till sådana fall då ersättningsbeloppet inte överstiger självriskens belopp.

Som framhölls vid brottsskadelagens tillkomst (se prop. 1977/78:126 s. 27) är det angeläget att brottsskadenämnden inte belastas med ett stort antal ärenden som rör endast låga belopp. Framför allt bör man så långt möjligt undvika att den som har fått ut försäkringsersättning minskad med ett självriskbelopp kan vända sig till nämnden och begära brottsskadeersättning för detta belopp. En utgångspunkt bör därför vara att en viss självrisk, motsvarande de lägsta självriskbelopp som tillämpas vid hemförsäkringarnas s. k. överfallsskydd, skall gälla i fråga om brottsskadeersättning.

Den nuvarande huvudregeln i 10 § första stycket brottsskadelagen innebär att ett självriskbelopp alltid räknas av från den ersättning som den skadelidande i övrigt är berättigad till. Regeln har utformats så därför att man har velat undvika olämpliga tröskeleffekter (se prop. 1977/78:126 s. 27). År 1984 ändrades paragrafens andra stycke så att något självriskbelopp inte skall avräknas – förutom vid rymlingssskador – om det finns särskilda skäl att underlåta sådant avdrag. Numera är det alltså möjligt att betala ut brottsskadeersättning utan självriskavdrag i de fall där det är särskilt motiverat.

Sedan denna lagändring gjordes har enligt min mening inget inträffat som gör det befogat att överväga en annan utformning av det självrisksystem som gäller enligt brottsskadelagen.

- I det följande avser jag att närmare behandla frågorna om
- ersättning för lidande i avsnitt 2.2,
 - ersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada i allmänhet i avsnitt 2.3,
 - ersättning för ren förmögenhetsskada som har orsakats av rymlingar i avsnitt 2.4,
 - ersättning för kostnader i ärenden om brottsskadeersättning i avsnitt 2.5,
 - ersättning till den som ingriper för att avvärja brott i avsnitt 2.6,
 - ikraftträdande i avsnitt 2.7,
 - information i avsnitt 2.8. och
 - kostnader och resursbehov i avsnitt 2.9.

Mina kommentarer till de enskilda lagbestämmelserna finns i specialmotiveringen (avsnitt 4).

Mitt förslag: Ersättningsmöjligheterna enligt brottsskadelagen utvidgas så att brottsskadeersättning kan utgå för lidande som har tillfogats någon genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag utom så tillvida att det enligt promemoricförslaget krävs att det föreligger särskilda skäl för att ersättning skall kunna utgå i dessa fall (se promemorian s. 26–29).

Remissinstanserna: I stort sett tillstyrker remissinstanserna promemorieförslaget eller lämnar det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Brottsskadeersättning utgår för personskada och i vissa fall för sakskada och ren förmögenhetsskada (2–4 §§ brottsskadelagen). Som personskada ersätts även skada på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadade bar på sig vid skadetillfället.

För skada som inte är av ekonomisk art, s. k. ideell skada, kan brottsskadeersättning erhållas i samband med personskada. Enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen – som är tillämplig även beträffande brottsskadeersättning – kan den som har drabbats av en personskada få ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan. Någon möjlighet att få brottsskadeersättning för lidande som inte har samband med personskada finns emellertid inte.

Inom den allmänna skadeståndsrätten finns det däremot en sådan ersättningsmöjlighet. Enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen skall nämligen bestämmelserna i den lagen om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott, genom brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller olaga diskriminering eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning. I lagens förarbeten (prop. 1972:5 s. 569 ff) anges ett flertal exempel på brott som kan medföra att regeln blir tillämplig. Hit hör brott enligt 4, 5 och 6 kap. brottsbalken men också vissa brott som tas upp i balkens 15, 16 och 17 kap. Regeln ger rätt till ersättning för lidande som orsakas av att brottsoffrets personliga integritet kränks.

Vid brottsskadelagens tillkomst antogs att – i de fall där humanitära eller kriminalpolitiska skäl motiverade ersättning – det angrepp på den personliga integriteten som ett brott kan innebära normalt var av den art att det utgjorde personskada och att ersättning för lidande i samband med ett sådant brott därför kunde utgå enligt de regler som gäller för ideell skada i samband med personskada (jfr SOU 1977:36 s. 124). I brottsskadenämndens praxis har emellertid förekommit fall av våldtäkt där det inte har förelagat någon personskada. Redan på grund härav bör nämnden ges möjlighet att besluta om ersättning för sådant lidande som avses i 1 kap. 3 § skadeståndslagen.

Det finns dock knappast skäl att införa en allmän rätt till brottsskadeer-

sättning för lidande vid brott mot den personliga integriteten. Ersättningsmöjligheten framstår inte som lika angelägen i alla situationer. Av de brott som avses i 1 kap. 3 § skadeståndslagen bör endast brott mot den personliga friheten och brott som innebär ofredande komma i fråga för sådan ersättning.

Vid lidande som tillfogas någon genom brott av detta slag bör brottskadeersättning å andra sidan kunna utgå även om det inte föreligger några särskilda skäl. Den begränsning av detta innehåll som har uppställts i promemorian för rätten till ersättning i dessa fall bör alltså inte genomföras. Även utan denna begränsning kan det förutsättas att brottskadeersättning kommer att lämnas bara vid allvarligare kränkningar av den personliga integriteten; annars kan något lidande knappast sägas ha uppkommit.

Jag förordar sammanfattningsvis en ny regel av innebörd att bestämmelserna i brottskadelagen om ersättning för personskada skall tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

2.3 Ersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada i allmänhet

Mitt förslag: Möjligheten att utge brottskadeersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada som inte har orsakats av en rymling utvidgas så att ersättning kan utgå utan ekonomisk behovsprövning i den mån ersättningen med hänsyn till omständigheterna framstår som särskilt angelägen.

Promemorians förslag: Överensstämmer i sak med mitt förslag (se promemorian s. 30–33).

Remissinstanserna: Promemrieförslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran. Några instanser anlägger synpunkter på lagtextens utformning.

Skälen för mitt förslag: Enligt min mening är det uppenbart att det allmänna av bl. a. statsfinansiella skäl inte kan ta på sig ett obegränsat ansvar för alla saksador och rena förmögenhetssador som orsakas genom brott. Här liksom på andra områden måste olika ersättningsbehov i samhället vägas mot varandra. En statlig skadeståndsgaranti för brottsoffer av det slag som ibland har förordats i motioner till riksdagen (se t. ex. mot. 1986/87:Ju 810) skulle även kunna medföra att allmänheten blev mindre benägen att skaffa sig försäkringsskydd mot dessa skador. Som framhölls vid tillkomsten av brottskadelagen (se prop. 1977/78:126 s. 10) är en sådan utveckling inte önskvärd.

Bortsett från s. k. rymlingsskador, som ersätts av brottskadenämnden enligt särskilt förmånliga regler, får man alltså när det gäller brottskador i form av sakskada och ren förmögenhetsskada inrikta sig på att tillgodose de mest angelägna behoven.

Enligt 4 § brottskadelagen kan ersättning för sakskada och ren förmö-

genhetsskada som inte har orsakats av rymlingar utgå i den mån den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller ersättningsbehovet annars, med hänsyn till hans ekonomiska villkor och omständigheterna i övrigt, framstår som särskilt angeläget. I förarbetena (prop. 1977/78:126 s. 42 f) sägs att bestämmelsen genom sin utformning har en klar undantagskaraktär. Den syftar endast till att öppna en möjlighet till ersättning åt personer som lever under blygsamma ekonomiska förhållanden och som har drabbats av en kännbar skada. Som exempel nämns att någon som lever under knappa ekonomiska förhållanden har blivit av med egendom som behövs för det dagliga livet, t. ex. möbler, och saknar ekonomiska resurser att inom överskådlig tid skaffa sig sådan egendom på nytt. Ett annat fall är när den som driver ett mindre företag genom brott förlorar dyrbar utrustning som är nödvändig för hans rörelse. Ersättning bör enligt förarbetena också kunna utgå när den skadade egendomen utgör en viktig del av den skadelidandes tillvaro och han har lagt ned stora ansträngningar på att skaffa sig den. Detta gäller särskilt när brottet riktar sig mot åldringar eller handikappade, t. ex. när en pensionär får sin sommarstuga skövlad. När det gäller rena förmögenhetsskador bör ersättning kunna utgå framför allt i sådana fall där skadan till sin typ ligger mycket nära sakskada, exempelvis där den brottsliga handlingen består i psykisk påverkan på någon som till följd av hög ålder eller fysiskt eller psykiskt handikapp har starkt nedsatt motståndskraft. Enligt bestämmelsen behöver valet inte stå mellan ersättning fullt ut och ett avslag på ansökningen. Brottskadenämnden kan efter omständigheterna också tillerkänna den skadelidande ett skäligt belopp för den lidna skadan i den mån denna inte täcks av annan ersättning.

I enlighet med vad som sålunda har uttalats vid lagens tillkomst var brottskadenämndens praxis vid tillämpningen av 4 § inledningsvis ytterst restriktiv. På senare år har nämnden dock tillämpat paragrafen mer generöst (se promemorian s. 31 f).

Vad frågan nu gäller är om ersättningsmöjligheterna enligt bestämmelsen kan utvidgas. I promemorian föreslås en sådan utvidgning. Sålunda skall brottskadenämnden enligt förslaget få möjlighet att besluta om ersättning i vissa ömmande fall utan att behöva ta hänsyn till den skadelidandes ekonomiska villkor.

Förslaget har tagits emot positivt under remissbehandlingen och bör enligt min mening genomföras. Som några remissinstanser har påpekat bör dock lagbestämmelsen utformas något annorlunda än vad som föreslås i promemorian.

Jag förordar en formulering som uttrycker att ett av två olika villkor skall vara uppfyllt för att ersättning skall kunna utgå enligt bestämmelsen. Det ena bör vara ekonomiskt betingat och innebära att den skadelidandes försörjningsmöjligheter skall ha äventyrats. Det andra villkoret bör innefatta en allmän bedömning av omständigheterna, som skall vara så ömmande att ersättningen framstår som särskilt angelägen.

Det bör framhållas att även den nya bestämmelsen, trots utvidgningen, är avsedd att ha undantagskaraktär. Avsikten är enbart att det skall bli möjligt att ge ersättning även i vissa fall där det framstår som särskilt

angeläget utan att det beror på ekonomiska faktorer. Ett sådant fall, som nämns i promemorian, är att en kvinna i samband med att hon blir våldtagen också blir frånstulen ett smycke. Det kan då vara viktigt att ersättning får utgå även för stölden. Den utvidgade ersättningsmöjligheten torde aktualiseras främst vid sakskador. Det bör dock inte vara uteslutet att tillämpa regeln även vid rena förmögenhetsskador, åtminstone sådana som till sin typ ligger nära sakskada.

2.4 Ersättning för ren förmögenhetsskada som har orsakats av rymlingar

Min bedömning: Ersättning för ren förmögenhetsskada som har orsakats av rymlingar bör även i fortsättningen utgå bara om det finns särskilda skäl.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med min bedömning (se promemorian s. 29–30).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har lämnat ställningstagandet i promemorian utan erinran. Sveriges domareförbund, liksom en ledamot av brottsskadenämnden, framför dock invändningar. Förbundet menar att man bör söka klargöra i vad mån skada genom bedrägeri och närliggande brottstyper skall betraktas som ren förmögenhetsskada och under vilka förutsättningar skadan i så fall skall ersättas av staten genom brottsskadenämnden.

Skälen för min bedömning: Enligt 3 § första stycket brottsskadelagen utgår brottsskadersättning för sakskada som har orsakats av vissa angivna rymlingar. I paragrafens andra stycke sägs att första stycket tillämpas även på ren förmögenhetsskada, om särskilda skäl föreligger.

Av paragrafens förarbeten (prop. 1977/78: 126 s. 41 f) framgår att begreppen sakskada och ren förmögenhetsskada i brottsskadelagen har samma innebörd som i skadeståndsrätten i allmänhet. Där sägs vidare att ersättning för ren förmögenhetsskada vid rymlingsskador skall utgå endast undantagsvis. Särskilda skäl att ersätta sådan skada kan föreligga när brottet har begåtts mot arbetsgivare, fosterföräldrar, övervakare eller andra som står i liknande förhållande till gärningsmannen. Ersättning kan också komma i fråga vid skador som formellt utgör ren förmögenhetsskada men som till sin typ ligger mycket nära sakskada. Som exempel nämns fall där någon rånas på tillhörigheter genom hot eller där en åldring luras att lämna ifrån sig värdeföremål.

I enlighet med direktiven för översynen av brottsskadelagen diskuteras i promemorian om det finns skäl att behandla sakskada och ren förmögenhetsskada på olika sätt. Denna skillnad kan nämligen många gånger te sig omotiverad, framför allt vid vissa slag av bedrägeribrott. I promemorian (s. 29) sägs emellertid att problemet numera är av försumbar natur. Brottsskadenämndens praxis har när det är fråga om förlust av lösa saker förskjutits mot en mer generös tolkning av uttrycket "särskilda skäl" på sådant

sätt att den tidigare gränslinjen mellan de två skadetyperna i många sammanhang har kommit att suddas ut.

Enligt min mening är det ofrånkomligt att brottsskadeersättning för ren förmögenhetsskada inte kan utgå mer än i ett begränsat antal fall då det är särskilt motiverat. Den begränsningsregel som nu gäller synes fungera tillfredsställande i praktiken. Jag finner då inte skäl att föreslå någon ändring av denna regel, även om vissa teoretiska problem därmed lämnas olösta. Den under remissbehandlingen diskuterade frågan om var gränsen bör dras mellan sakskada och ren förmögenhetsskada har en räckvidd som sträcker sig långt utöver brottsskadelagen. Enligt min mening är det därför inte lämpligt att försöka besvara frågan i detta lagstiftningsärende.

2.5 Ersättning för kostnader i ärenden om brottsskadeersättning

Mitt förslag: En sökandes möjlighet att få ersättning av allmänna medel för kostnader i ett ärende om brottsskadeersättning utvidgas. För att ersättning skall kunna utgå skall det inte som nu krävas synnerliga skäl utan vara tillräckligt att det finns särskilda skäl.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 33).

Remissinstanserna: Promemoriaförslaget lämnas i stort sett utan erinran. Sveriges advokatsamfund föreslår dock en längre gående ersättningsmöjlighet.

Skälen för mitt förslag: Enligt 15 § brottsskadelagen kan kostnader för biträde eller utredning i ärenden om brottsskadeersättning ersättas av allmänna medel, om synnerliga skäl föreligger med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. I förarbetena till bestämmelsen (prop. 1977/78:126 s. 36 f och 54) hänvisas i första hand till rättshjälpslagen (1972:429) för de fall då en sökande behöver rättslig hjälp i ett ärende hos brottsskadenämnden. Endast i vissa undantagsfall bör man enligt förarbetena använda brottsskadelagens regel om kostnadsersättning.

Numera är emellertid rättshjälpsnämnderna relativt återhållsamma med att bevilja rättshjälp för angelägenheter av sådant slag som det här är fråga om. Brottsskadenämndens praxis vid tillämpningen av 15 § brottsskadelagen har däremot kommit att bli mindre restriktiv än som förutsattes vid lagens tillkomst (se härom promemorian s. 23 och 33).

Med hänsyn till den utveckling som sålunda har ägt rum föreslås i promemorian (s. 33) att lagtexten ändras så att den bättre återspeglar de förhållanden som faktiskt råder. Detta föreslås ske på så sätt att det stränga kravet på att det skall föreligga "synnerliga skäl" för att ersättning skall kunna utgå byts ut mot det mindre restriktiva uttrycket "särskilda skäl".

Sveriges advokatsamfund har kritiserat detta förslag och anser att ersätt-

ning bör utgå efter samma kriterier som vid allmän rättshjälp, dvs. så snart behov av biträde föreligger.

Av redogörelsen i promemorian framgår att förhållandena har ändrats en del sedan den nu gällande, mycket restriktiva regeln kom till. En uppmjukning av regeln är därför motiverad. Det finns dock inte anledning att gå så långt som advokatsamfundet föreslår. Fortfarande torde det vara endast i vissa speciella situationer som ersättningsmöjligheten behöver utnyttjas. Den praxis som har utbildats hos brottsskadenämnden förefaller väl avvägd. Promemorieförslaget syftar till en kodifiering av denna praxis. Jag ansluter mig till förslaget.

2.6 Ersättning till den som ingriper för att avvärja brott

Det förekommer ibland att pågående vålds- eller egendomsbrott eller överhängande risker för sådana brott avvärjs genom ingripanden från allmänhetens sida. Innan polis har hunnit komma till platsen kan t. ex. någon rådig person ha ingripit för att betvinga den som har påbörjat eller står i begrepp att utföra en sådan brottslig handling.

Visserligen finns det anledning att anbefalla viss försiktighet när det gäller att från enskilda personers sida ingripa i sådana fall. Det förekommer dock utan tvekan situationer där ingripanden av detta slag är klart motiverade och förtjänta av all uppmuntran.

Det har förekommit fall där personer som ingripit mot brott på sätt som har angetts nu har drabbats av skador av olika slag. Ibland kan det vara tämligen bagatellartade skador, t. ex. på kläder eller glasögon och liknande. Som jag ser det är det angeläget att man finner en enkel form för att betala ut ersättningsbelopp i sådana fall, utan att den enskilde skall behöva vända sig till brottsskadenämnden. Till detta kommer att brottsskadelagen inte alltid ger utrymme för sådana ersättningar som det här kan vara fråga om.

Jag vill erinra om att hithörande frågor vid flera tillfällen har uppmärksamats i riksdagen (se mot. 1986/87:Ju 633, 1986/87:Ju 808 och 1987/88:Ju 3 samt JuU 1986/87:22 s. 3 och 1987/88:14 s. 7; se även riksdagens prot. 1986/87:21 s. 88 och 1987/88:12 s. 107). Frågan har också tilldragit sig stort intresse i massmedia.

Enligt förordningen (1948:195) om ersättning och belöning av statsmedel vid biträde åt ordningsmakten kan ersättning för person- eller egendoms-skada enligt skadeståndsrättsliga grunder utgå av allmänna medel åt den som har biträtt en polismyndighet, en enskild polis eller en ordningsvakt vid ingripande mot en person som har stört den allmänna ordningen eller begått eller misstänkts för brott eller kunnat antas vara farlig för allmän säkerhet. Även belöning kan utgå i sådana fall åt den som har visat särskild rådhighet och nit. Varken ersättning eller belöning utgår emellertid vid opåkallade ingripanden. Ersättnings- och belöningsfrågor prövas av länsstyrelsen (jfr JuU 1985/86:19 s. 17).

Detta synes normalt vara en lämplig form för utbetalning av de ersättningsbelopp som kan aktualiseras i sådana fall som jag nu är inne på. För att detta skall bli möjligt bör i förordningen anges att ersättning – liksom

naturligtvis också belöning – kan utan begränsning utgå även i fall då en enskild person gör ett ingripande innan polis eller ordningsvakt har hunnit till platsen. Även i vissa andra hänseenden bör förordningen ändras och moderniseras.

Min avsikt är att senare för regeringen anmäla de ändringar i förordningen som föranleds av vad jag nu har anfört.

2.7 Ikraftträdande

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 1988. Några särskilda övergångsbestämmelser torde inte behövas. De nya reglerna blir tillämpliga endast på skadefall som inträffar efter ikraftträdandet (jfr prop. 1977/78:126 s. 104).

2.8 Information

En självklar förutsättning för att en person som lider skada till följd av brott skall kunna få brottsskadeersättning är att han känner till möjligheten att få sådan ersättning. Som anförs i promemorian (s. 37) finns det anledning anta att kännedomen om brottsskadenämnden och dess verksamhet är otillräcklig. Det är därför angeläget att informationen om brottsskadelagen effektiviseras.

Jag avser att senare ta initiativ till en utökad information om möjligheterna till brottsskadeersättning. När det gäller utformningen av en sådan information har flera goda uppslag lämnats i promemorian och under remissbehandlingen.

2.9 Kostnader och resursbehov

Mina förslag om vidgade möjligheter att bevilja brottsskadeersättning medför oundvikligen vissa ökade kostnader för statsverket. Detsamma gäller den utvidgning av 1948 års förordning om ersättning och belöning av statsmedel vid biträde åt ordningsmakten som jag har förordat i avsnitt 2.6. Ökningen torde dock bli måttlig.

Som jag nyss har nämnt bör olika åtgärder vidtas för att sprida kunskap om möjligheten att få brottsskadeersättning. När informationen om brottsskadelagens regler når fler människor, kan man anta att det så småningom leder till fler ansökningar om brottsskadeersättning och därmed ökade kostnader dels för beviljade ersättningar, dels för brottsskadenämndens administration.

Mot dessa kostnadsökningar skall ställas de möjligheter till besparingar på brottsskadeanslaget som kan påräknas, om förslaget i promemorian angående ändrad handläggningsordning i brottsskadenämnden genomförs. Som jag har anfört i det föregående avser jag att senare lägga fram förslag till organisatoriska förändringar i linje med vad som föreslås i promemorian.

Sammantaget räknar jag med att kostnadsökningarna och besparingarna

3 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats ett förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413).

Förslaget bör som *bilaga 3* fogas till protokollet i detta ärende.¹

4 Specialmotivering

2 §

Brottsskadeersättning utgår för personskada. Som personskada ersätts även skada på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadade bar på sig vid skadetillfället.

Bestämmelserna i denna lag om ersättning för personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

Paragrafen innehåller den grundläggande regeln om att brottsskadeersättning utgår för personskada. I ett nytt andra stycke har nu införts en bestämmelse som innebär att ersättning i vissa fall kan utgå också för sådant lidande som avses i 1 kap. 3 § skadeståndslagen. Skälen för ändringen framgår av avsnitt 2.2 i den allmänna motiveringen.

Stadgandet i 1 kap. 3 § skadeståndslagen tar sikte på en särskild form av ideell skada, nämligen psykiskt lidande som orsakas av vissa brottsliga handlingar. Vilka dessa brott är anges i paragrafen dels genom en uppräknings av särskilda brott, dels genom en mer allmän beskrivning. Gemensamt för de brott som grundar skadeståndsrätt enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen är att de innebär en kränkning av målsägandens personliga integritet. Den skada som skall ersättas är det lidande som kränkningen ger upphov till. Skadetyper skall skiljas från sådan ideell skada som är en följdskada till personskada och som ersätts enligt reglerna i 5 kap. 1 § skadeståndslagen om sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan.

I förhållande till 1 kap. 3 § skadeståndslagen innehåller den nya regeln i andra stycket av förevarande paragraf den begränsningen att endast vissa av de brott som grundar rätt till skadestånd för lidande kan föranleda brottsskadeersättning. Sådan ersättning kommer i fråga bara vid lidande genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott. Vilka brott som avses med denna beskrivning klargörs i skadeståndslagens förarbeten (se prop. 1972:5 s. 569 ff). Brottsskadeersättning kan däremot inte utgå för lidande genom de andra brott som

¹ Bilagan har uteslutits här. Lagrådsremissens lagförslag överensstämmer med propositionens.

räknas upp i 1 kap. 3 § skadeståndslagen, nämligen brytande av post- och telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning, olaga diskriminering och ärekränkingsbrott.

Ersättningen för lidande bestäms enligt de regler i brottsskadelagen som gäller ersättning för personskada. Dessa regler finns i 5–7 och 9–11 §§.

4 §

Brottsskadeersättning utgår för sakskada och ren förmögenhetsskada även i annat fall än som avses i 3 § i den mån den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller *ersättningen* annars framstår som särskilt *angelägen*.

I paragrafen anges förutsättningarna för att brottsskadeersättning skall utgå för sakskada och ren förmögenhetsskada när det inte är fråga om rymlingsskada. Bestämmelsen är restriktivt utformad och skall tillämpas bara i undantagsfall. Det ursprungliga syftet med den var att endast personer som lever under blygsamma ekonomiska förhållanden skulle kunna få ersättning för en kännbar skada. Formuleringen har nu justerats något så att det skall bli möjligt för brottsskadenämnden att besluta om ersättning i vissa andra ömmande fall där den skadelidandes ekonomiska villkor inte kommer i förgrunden.

Även i fortsättningen skall dock bestämmelsen tillämpas framför allt när den skadelidandes ekonomi har skadats allvarligt genom brottet så att han har fått påtagliga svårigheter att bereda sig och sin familj rimligt uppehälle. Lagändringen är inte avsedd att påverka brottsskadenämndens praxis i sådana fall.

Hittills har brottsskadeersättning kunnat utgå för egendomsskada även i en del andra situationer där ersättningsbehovet har framstått som angeläget. I förarbetena (prop. 1977/78: 126 s. 43) nämns som exempel sådana fall då den skadade egendomen utgör en viktig del av den skadelidandes tillvaro och han har lagt ned stora ansträngningar på att skaffa sig den. Detta gäller enligt förarbetena särskilt när brottet riktar sig mot åldringar eller handikappade, t. ex. då en pensionär får sin sommarstuga skövlad. Inte heller i dessa fall skall den nya formuleringen medföra en ändrad lagtillämpning. Det är här inte fråga om en rent ekonomisk bedömning, utan även andra faktorer kan beaktas. Det skall vid en sammanvägning av alla omständigheter framstå som särskilt angeläget att ersättning utgår.

Som har nämnts tidigare syftar ändringen av lagtexten till att paragrafens tillämpningsområde utvidgas något. Det blir nu möjligt för brottsskadenämnden att bevilja ersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada i ytterligare några fall utöver dem som bestämmelsen redan tidigare var tillämplig på.

Vad som avses är situationer då det – av andra skäl än rent ekonomiska – framstår som angeläget att ersättning kan utgå för egendomsskada. I promemorian (s. 32) nämns som exempel att en kvinna i samband med våldtäkt blir frånstulen ett smycke och att en pensionär blir rånad på sin pension som han just har hämtat ut. I särskilt ömmande fall av sådant slag

skall brottsskadeersättning nu kunna beviljas. Omständigheter som kan föranleda att ersättningen framstår som särskilt angelägen kan vara förhållandena i samband med själva brottet eller egendomens särskilda värde för den skadelidande. Inte sällan torde emellertid också fortsättningsvis ekonomiska förhållanden komma att spela en framträdande roll bland de omständigheter som brottsskadenämnden har att ta hänsyn till.

15 §

Kostnad för biträde eller utredning i ärende om brottsskadeersättning kan ersättas av allmänna medel, om *särskilda* skäl föreligger med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

I paragrafen regleras brottsskadenämndens möjligheter att bevilja en sökande hos nämnden ersättning av allmänna medel för kostnader i ärendet om brottsskadeersättning. Paragrafen har ändrats i syfte att bringa lagtexten i överensstämmelse med brottsskadenämndens praxis (se avsnitt 2.5 i den allmänna motiveringen).

Kostnadsersättning skall inte beviljas rutinmässigt utan endast när det föreligger särskilda skäl. Så kan vara fallet om sökanden har haft kostnader för utredning som han har skaffat fram på uttrycklig begäran av brottsskadenämnden. Som har förekommit i nämndens hittillsvarande praxis bör det också någon gång vara möjligt att bevilja ersättning för biträdeskostnader i fall där sökanden annars skulle vara tvungen att använda en stor del av skadeersättningen för att kunna betala biträdet. Bestämmelsen får dock inte utnyttjas så att nämnden regelmässigt betalar ersättning för biträdeskostnader i sådana fall då rättshjälp inte har beviljats för brottsskadeärendet.

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslaget till lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413).

6 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1988-01-29

Närvarande: justitierådet Mannerfelt, regeringsrådet Palm, justitierådet Freyschuss.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 21 januari 1988 har regeringen på hemställan av statsrådet Leijon beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413).

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Severin Blomstrand.

Förslaget föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 4 februari 1988

Närvarande: statsrådet Feldt, ordförande, och statsråden Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, S. Andersson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Proposition om ändring i brottsskadelagen (1978:413)

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande (beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 21 januari 1988) över förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413).

Föredraganden upplyser att lagrådet har lämnat förslaget utan erinran och hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta förslaget.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

Promemorians författningsförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413)

utfärdad den

Härmed föreskrivs att 2, 4 och 15 §§ brottsskadelagen (1978:413) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Brottsskadeersättning utgår för personskada. Som personskada ersätts även skada på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadade bar på sig vid skadetillfället.

Om det föreligger särskilda skäl får ersättning också bestämmas enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207) för lidande som någon tillfogats genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

4 §

Brottsskadeersättning utgår för sakskada och ren förmögenhetsskada även i annat fall än som avses i 3 § i den mån den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller ersättningsbehovet annars, med hänsyn till hans ekonomiska villkor och omständigheterna i övrigt, framstår som särskilt angeläget.

Brottsskadeersättning utgår för sakskada och ren förmögenhetsskada även i annat fall än som avses i 3 § i den mån den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller ersättningsbehovet annars, med hänsyn till hans ekonomiska villkor eller omständigheterna i övrigt, framstår som särskilt angeläget.

15 §

Kostnad för biträde eller utredning i ärende om brottsskadeersättning kan ersättas av allmänna medel, om *synnerliga* skäl föreligger med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Kostnad för biträde eller utredning i ärende om brottsskadeersättning kan ersättas av allmänna medel, om *särskilda* skäl föreligger med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1987.

Förordning om ändring i förordningen (1978:655) med instruktion för brottsskadenämnden;

utfärdad den

Regeringen föreskriver att 5 § förordningen (1978:655) med instruktion för brottsskadenämnden skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Ordföranden eller vice ordförandena får på nämndens vägnar

1. avskriva ett ärende på grund av återkallelse.
2. avvisa en ansökan om den är så ofullständig att den inte kan prövas och sökanden har underlåtit att följa ett föreläggande om komplettering.
3. avslå en ansökan om det är uppenbart att skadan, efter avräkning av självriskbelopp i enlighet med vad som föreskrivs i 10 § brottsskadelagen (1978:413), täcks av försäkringsersättning.

4. avgöra ett ärende om ersättning för skada som avses i 2 eller 3 § brottsskadelagen, om ansökan gäller ersättning med högst 3 000 kronor och sökanden har rätt till den begärda ersättningen efter avräkning av självriskbelopp i enlighet med vad som föreskrivs i 10 § brottsskadelagen.

Genom särskilda beslut får nämnden överlämna åt ordföranden, vice ordförandena eller åt någon som tjänstgör hos nämnden att avgöra ärenden om ersättning för skada som avses i 2 eller 3 § brottsskadelagen, i den mån ärendet inte är av sådan beskaffenhet att prövningen bör ankomma på nämnden.

Ordföranden får överlämna åt tjänsteman vid nämndens kansli att på nämndens vägnar fatta beslut som avses i första stycket.

En översiktlig redogörelse för de ärenden som har avgjorts av ordföranden, vice ordförandena eller tjänsteman skall regelbundet lämnas till nämnden.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1987.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över promemorian (Ds Ju 1987:1) Översyn av brottsskadelagen avgetts av justitiekanslern, Göta hovrätt, riksåklagaren, domstolsverket, rikspolisstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, brottsförebyggande rådet, brottsskadenämnden, överåklagaren i Stockholm, socialstyrelsen, Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges åklagare, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Landstingsförbundet, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam, Ansvarsförsäkringens personskadenämnd, Försäkringsjuridiska föreningen och Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från åklagarmyndigheten i Göteborg och från regionåklagarmyndigheten i Västerås. I brottsskadenämnden har en ledamot avgivit ett särskilt yttrande.

	Sid.
Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 21 januari 1988 ..	3
1 Inledning	3
2 Allmän motivering	4
2.1 Allmänna utgångspunkter	4
2.2 Ersättning för lidande	6
2.3 Ersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada i allmänhet	7
2.4 Ersättning för ren förmögenhetsskada som har orsakats av rymlingar	9
2.5 Ersättning för kostnader i ärenden om brottsskadeersättning ..	10
2.6 Ersättning till den som ingriper för att avvärja brott	11
2.7 Ikraftträdande	12
2.8 Information	12
2.9 Kostnader och resursbehov	12
3 Upprättat lagförslag	13
4 Specialmotivering	13
5 Hemställan	15
6 Beslut	15
Utdrag ur lagrådets protokoll	16
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 4 februari 1988 ..	17
Bilaga 1 Promemorians författningsförslag	18
Bilaga 2 Förteckning över remissinstanserna	20

